

SUOMI MAAILMANYHTEISKUNNAN TYÖMARKKINOILLA – TOIVON MERKITYS

Ari Nieminen, lehtori, Diakonia-ammattikorkeakoulu, 30.11.2015
ari.nieminen@diak.fi p. 040-4845625

MAAILMANYHTEISKUNTA

Suomalaisia työmarkkinoita, yhteiskuntaa ja taloutta tarkastellaan usein kansallisesta perspektiivistä, jossa maailma jakautuu meidän kansakuntaamme ja muihin kansakuntiin. Suomi esiintyy tällöin muusta maailmasta erillisenä erityisominaisuuksilla varustettuna saarekkeena, kansallisena yhteiskuntana, jolla on omat erityispiirteensä. Tämä näkökulma voidaan kuitenkin asettaa kysymyksenalaiseksi nykytilanteessa, jossa maailman eri maat ja alueet ovat tiivistyvässä vuorovaikutuksessa keskenään. Kansainvälinen kauppa ja -politiikka, poliittinen väkivalta, Internet, Euroopan integraatio, tuotannon globalisaatio, pääomaliikkeet, ihmisten muuttoliikkeet eri maanosien ja maiden välillä, pakolaisuus ja turismi ovat kaikki globaaleja ilmiöitä, jotka ovat integroineet maailmaa yhä tiiviimmin yhdeksi kokonaisuudeksi. Käytän tästä kokonaisuudesta nimitystä ”maailmanyhteiskunta”.

Viittaan siis maailmanyhteiskunnan käsitteellä siihen tosiseikkaan, että globaalin sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen integraation eri muodot ovat lisääntyvässä määrin integroineet maailman yhdeksi sosiaalisesti kokonaisuudeksi, jonka sisällä on paljon vuorovaikutusta ja ihmiset ovat myös tietoisia tästä vuorovaikutuksesta. Tämä ei tarkoita sitä, että kaikki ihmiset olisivat samalla tavalla integroituneita globaalisti, tai että kehitys veisi homogeeniseen maailmaan, tai että kaikki vuorovaikutuksen muodot olisivat rauhanomaisia. Viittaan käsitteellä

siis vain voimakkaasti lisääntyneeseen vuorovaikutukseen ja ihmisten tietoisuuteen tästä vuorovaikutuksesta. (Maailmanyhteiskunnan käsitteestä ks. esim. Nieminen 2005, 63-65, 371-374).

Maailmanyhteiskunnan käsite ei tarkoita myöskään sitä, etteikö maailmassa edelleenkin olisi suhteellisen itsenäisiä valtiollisten rajojen mukaisia tai muita sosiaalisia ryhmittymiä, joita voi kutsua yhteiskunniksi. Nykytilanteessa tällaisten kokonaisuuksien realistinen tarkastelu edellyttää kuitenkin niiden näkemistä maailmanyhteiskunnan osina.

GLOBAALIT TYÖMARKKINAT SUOMESSA

Millaisia seurauksia maailmanyhteiskunnan näkökulmasta ja käsitteestä on kun tarkastellaan maahanmuuttajien työllistymistä Suomessa? Tarkastelen tätä kysymystä seuraavaksi samalla kun pyrin hahmottamaan niitä moninaisia tekijöitä, jotka vaikuttavat maahanmuuttajien työllistymiseen.

Maailmanyhteiskunnan synty globaalien vuorovaikutusten muotojen ja näitä koskevan tietoisuuden kautta avaa myös sen mahdollisuuden, että maailman taloutta, työtä ja työmarkkinoita voidaan tarkastella yhtenä kokonaisuutena. Tällöin yritykset, ryhmät ja yksilöt voivat mahdollisuuksiensa mukaan etsiä maailmasta tarkoituksiinsa sopivia sijoitusten, tuotannon tai työllistymisen paikkoja. Niinpä monet yritykset ovat siirtäneet toimintaansa alueille, joilla työvoima on halpaa tai sen tietotaidot sopivat yritysten tarpeisiin. Yritykset ovat myös siirtäneet toimintonsa lähemmäs suuria markkinoita. Ansiotyötä ja vaurastumista etsivät yksilöt ja ryhmät taas tähyävät parempia työllistymis- ja ansaintamahdollisuuksia myös omien valtiollisten rajojensa ulkopuolelta. (Ks. esim. Kasvio & Nieminen 1999.)

Tämä kehitys on usein esitetty negatiivisessa valossa teollisten työpaikkojen kaikkoamisena Suomesta ja Euroopasta Kiinaan, Intiaan ja muihin viime vuosikymmeninä voimakkaasti teollistuneisiin maihin. Toisaalla kehitys on merkinnyt monissa Euroopan maissa työmarkkinoiden jakautumista suurelta osin maahan-

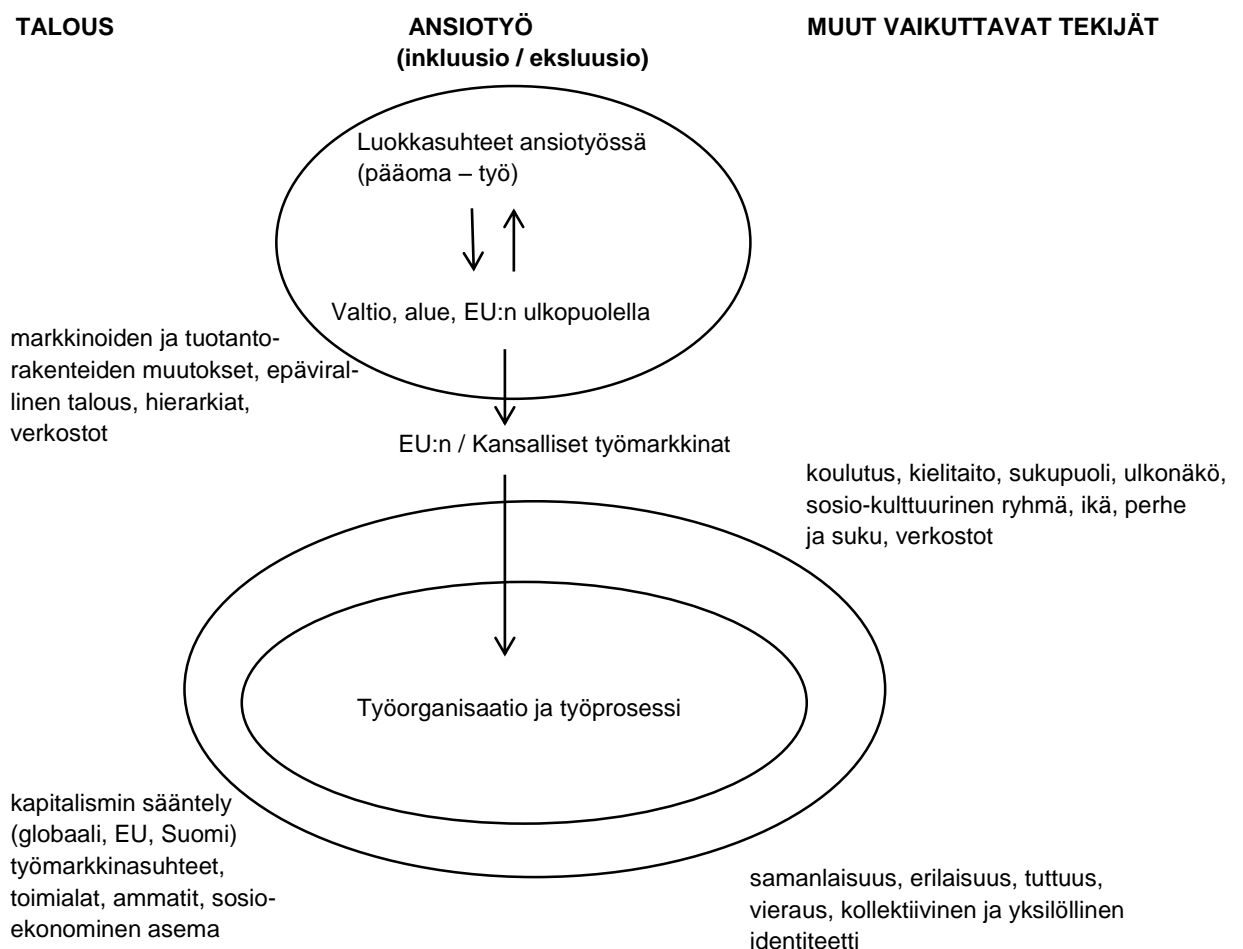
muuttajia työllistäviin halpatyön toimialoihin (siivous, rakennustyöt, ns. etniset ravintolat, jotkin palvelualat) ja paremmin palkattuihin toimialoihin, joilla työskentelee pääosin hyvin koulutettuja kantaväestöön kuuluvia. Lisäksi globaalin talouden viime aikojen kehitystä on myös tarkasteltu kriittisesti ekologisesta näkökulmasta (esim. Kasvio 2014).

Näistä aiheellisen kritiikin teemoista huolimatta on syytä kiinnittää huomiota myös positiiviseen kehitykseen: hyvin suuri joukko ihmisiä on noussut äärimmäisestä köyhyydestä ja globaalin keskiluokan koko on kasvanut viimeisen viidentoista vuoden aikana (ks. ILO 2015, Kuvio 1.13). Uudet entistä halvemmat tavarat ja palvelut ovat myös nostaneet monen elintasoja. Tapahtunut kehitys osoittaa, että markkinaliberaali ajatus markkinoiden laajenemisen eduista pitää ainakin osittain paikkansa.

Myönteisenkin kehityksen ongelmana on kuitenkin se, että se kohtaa eri ryhmiä ja yksilöitä eri tavalla. Toiset menettävät työpaikkansa, koska heidän toimialansa tuotanto siirretään muualle samaan aikaan, kun toisilla nousevilla toimialoilla työpaikkojen määrä lisääntyy. Positiivisessakin tilanteessa tarvitaan siis työmarkkina-, koulutus- ja sosiaalipoliittisia toimia, joilla kehityksen haittoja lievennetään.

Maailmanyhteiskunta ja sen työmarkkinat eivät kuitenkaan ole olemassa ilman merkittäviä kansallisia, alueellisia ja taloudellisia rajoja ja rakenteita. Eivätkä yksilöt ja ryhmät ilmaannu näille markkinoille tyhjistä, vaan heillä omat sosiaaliset, taloudelliset ja kulttuuriset taustansa. Kuviossa 1 olen pyrkinyt hahmottamaan niitä erilaisia rajoja ja rakenteita, jotka vaikuttavat ihmisten työllistymiseen Suomessa. Kuvio on kuitenkin niin yleinen, että sitä voi soveltaa melkein mihin hyvänsä maailmanyhteiskunnan osaan. Kuvio 1 pyrkii hahmottamaan ensi sijassa maahanmuuttajien yleistä työmarkkinatilannetta, mutta lukuun ottamatta maahan ja työmarkkinoille pääsyn problematiikkaa useimmat kuviossa esitetyt seikat koskevat myös Suomessa syntyneitä (ks. myös Sanna Wesangon kirjoituksen kuviota Diakonia-ammattikorkeakoulun englanninkielisessä ohjelmassa opiskelevien opintopolusta).

Kuvio 1 jakautuu kolmeen sarakkeeseen (otsikot kuvion yläreunassa). Ansiotyön sarake keskellä kuvaa niitä rajoja, joita maahanmuuttajan on pystyttävä ylittämään päästäkseen ansiotyöhön työorganisaatioon. Näistä rajoista myös maassa jo asuvan on pystyttävä ylittämään työmarkkinoiden raja (oikeus hakea työtä) ja työorganisaation raja (työllistyminen ansiotyöhön joka yrittäjänä tai palkattuna). Viittaus luokkasuhteisiin ansiotyön sarakkeen yläreunassa viittaa siihen, että palkkatyö ja yrittäjyys ovat maailmassa hyvin yleisiä instituutioita, joten lähestulkoon kaikki työikäiset tietävät, mitä oman työvoimansa myyminen merkitsee. Palkkatyön instituution yleisyys on luonnollisesti globaalien työmarkkinoiden edellytys. Palkkatyön ehdot ja muodot kuitenkin vaihtelevat maailman eri alueilla ja valtioissa, mikä merkitsee muun muassa sitä, että monet Suomeenkin tulevista maahanmuuttajista ovat tottuneet toisenlaisiin palkkatyön tekemisen tapoihin ja ehtoihin.

KUVIO 1. Maailmanyhteiskunnan työmarkkinat

Kuvion 1 vasemmassa reunassa on talouden sarake, johon kuuluvat keskeiset taloudelliset tekijät, jotka vaikuttavat maailmanyhteiskunnan työmarkkinoiden kehitykseen. Näitä ovat maailmantalouden suhdanteiden ja rakenteiden muutokset sekä kapitalistisen talouden poliittinen sääntely, kuten kansainväliset kauppaja- ja sijoitussopimukset, työmarkkinalainsäätö, mukaan lukien ILO:n (International Labour Organization) globaalit normit, sekä erilaiset ja eritasoiset kollektiiviset työmarkkinasopimukset.

Kuvion oikeassa reunassa on lueteltuna koko joukko muita tekijöitä, jotka vaikuttavat työllistymiseen. Näitä ovat muun muassa koulutus, kielitaito, sukupuoli, ikä sekä sosio-kulttuurinen ryhmä.

Kuviossa 1 on siis kuvattu eri tekijöitä, jotka vaikuttavat eurooppalaisille ja suomalaisille työmarkkinoille pääsyyn maailmanyhteiskunnan sisällä. Jos kuviota täytettäisiin empiirisellä yksilöitä ja ryhmiä koskevalla datalla niin saataisiin varsin monimutkainen kuvaus niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat inkluusioon (mukaan ottamiseen) ja eksklusioon (ulosulkemiseen) työmarkkinoilla ja työorganisaatioissa.

Mikä on sitten Kuviossa 1 esitettyjen tekijöiden merkitys sosiaali- ja terveysaloilla? Mitä merkitystä niillä on näiden toimialojen työntekijöille ja asiakkaille sekä esimerkiksi Diakonia-ammattikorkeakoulun englanninkielisessä koulutusohjelmassa opiskeleville (Degree Programme in Social Services (DSS))?

Ensinnäkin maahanmuuttajien lukumäärän kasvu Suomessa muuttaa todennäköisesti ajan kuluessa sosiaali- ja terveysalojen työorganisaatioiden työntekijöiden kokoonpanoa siten, että näidenkin alojen työntekijöiden ominaisuudet alkavat muistuttaa enemmän koko väestön muuttanutta profiilia. Tämä kehitys tullee lisäämään myös englanninkielisessä koulutusohjelmassa työskentelevien työllistymismahdollisuuksia. Tosin mahdollisuus työllistyä Suomeen opintojen jälkeen merkitsee myös sitä, että näiden opiskelijoiden suomen kielen opetukseen tulisi

kiinnittää enemmän huomiota. Lisäksi tilanteessa, jossa suuri osa englannin kielellä opiskelevista jää Suomeen valmistuttuaan asettaa kysymyksenalaiseksi kokonaan englannin kielisten opintojen mielekkyyden. En kuitenkaan käsittele tässä yhteydessä kielikysymystä enempää, koska sitä on käsitelty muissa KV-metro hankkeen kirjoituksissa.

Toiseksi työntekijöiden erilaistuminen edistää toivon mukaan työyhteisöjen kykyä sietää erilaisuutta ja tekee niistä avarakatseisempia ja suvaitsevaisempia. Sisäisesti suvaitsevainen työyhteisö on myös todennäköisesti vastaanottavaisempi asiakkaiden erilaisuudelle, mikä on sosiaali- ja terveysalan toiminnassa hyvä asia.

Kolmanneksi työntekijäkunnan erilaistuminen mahdollistaa ainakin periaatteessa uusien työtapojen ja –menetelmien kehittämisen sosiaali- ja terveysaloille, sillä innovatiivisuus perustuu Csikszentmihalyi:n (1996) luovuus-tutkimuksen mukaan asiantuntemuksen ja totunnaisten rajojen ylittämisen yhdistelmään. Maahanmuuttajien kieli- ja kulttuuritaustojen moninaisuus luo siis mahdollisuuksia uusien toiminta- ja työtapojen kehittämiseksi sosiaali- ja terveysaloille. Haasteeksi nousee kuitenkin se, miten työntekijöiden erilaisuutta pystytään hyödyntämään ideoimisen välineenä.

Neljänneksi asiakkaiden kannalta moninainen ja erilaisuutta sietävä sosiaali- tai terveysalan työyhteisö pystyy todennäköisesti palvelemaan erilaisista ihmisistä koostuvaa asiakaskuntaa paremmin kuin työorganisaatio, joka koostuu hyvin samantapaisista ihmisistä.

TOIVON MERKITYS

Edellä olen hahmottanut maailmanyhteiskuntaa ja sen työmarkkinoita sekä Suomen ja erityisesti sosiaali- ja terveysalan asemaa tässä globaalissa järjestelmässä. Maailman lisääntynyt taloudellinen ja sosiaalinen integraatio on tuonut tullessaan positiivisia seurauksia, mutta myös ongelmia ja pelkoja. Työntekijöi-

den globaali liikkuvuus, kaupan ja tuotannon globalisoituminen ovat tuoneet mukanaan vaurautta, mutta ne ovat myös kiihdyttäneet taloudellista kilpailua ja aiheuttanut työttömyyttä joillakin toimialoilla. Perustavimmat toivon ja pelkojen aiheet liittyvät siihen, missä määrin yksilöt ja ryhmät pääsevät ansiotyön piiriin (inkluusio Kuviossa 1) ja missä määrin heidät suljetaan sen ulkopuolelle (ekskluusio Kuviossa 1). Paljon riippuu siitä, miten taloudellista kehitystä pystytään ja halutaan suuntaamaan inkluusiviseen suuntaan sekä millainen suhde työllisyys-, sosiaali-, terveys-, ja koulutuspolitiikalla on taloudelliseen kehitykseen.

Nykykehityksessä on sekä hyviä että huonoja puolia, mutta tulevaisuudesta tulee sitä todennäköisemmin hyvä, mitä enemmän ihmiset näkevät tulevaisuudessa perustellusti toivoa. Tämä johtuu siitä, että sekä yksilöiden että ryhmien on vaikeaa toimia aktiivisesti paremman tulevaisuuden puolesta, ellei heillä ole tulevaisuuteen kohdistuvaa toivoa. Toivolla on siis tärkeä rooli kun pyritään vähentämään nykykehityksen huonoja seurauksia ja varmistamaan kehitykseen liittyvien positiivisten mahdollisuuksien toteutuminen. Näistä syistä käsittelen seuraavaksi toivon merkitystä sosiaalisessa ja taloudellisessa kehityksessä. Seuraavaksi esitettävät ajatukset ovat saaneet innoituksensa suurelta osin saksalaisen filosofin Ernst Blochin Toivon periaate – kirjasta (Bloch 1986).

Toivon teemasta tulee ehkä nykyisin ensimmäiseksi mieleen ”positiivinen psykologia” ja se tapa, jolla ”personal trainerit”, erilaiset positiivisen ajattelun julistajat, mainokset, Facebookin ja muun sosiaalisen median yltiöpositiiviset profiilit pyrkivät esittämään elämää ja ihmisiä. Toivo on luonnollisesti suhtautumisen tapa, joka voi olla enemmän tai vähemmän realistinen, mutta toivo tai ihmismielen taipumus suuntautua tulevaisuuteen perustuu myös siihen tosiasiaan, että elämässä menneisyys, nykyisyys ja tulevaisuus muodostavat jatkumon. Se näkemys, mikä meillä on tulevaisuudesta ja sen mahdollisuuksista (voimakkaampi tai heikompi toiveikkaus) leimaa oleellisesti sitä, miten suhtaudumme tähän hetkeen ja miten toimimme tänään.

Oletetaan esimerkiksi, että työtön ajattelee, ettei hänellä ole mahdollisuuksia työllistyä tulevaisuudessa. Tämä toivoton näky ehkäisee todennäköisesti tämän hetkiset ponnistelut, jotka voisivat johtaa tulevaisuudessa työllistymiseen. Tai oletetaan, että työtön ajattelee, että työllistyminen on realistinen mahdollisuus. Tällöin hän todennäköisemmin tarttuu toimeen ja pyrkii parantamaan tilannettansa etsimällä aktiivisemmin erilaisia työpaikkoja, kouluttautumalla ja muilla keinoilla.

Reaalisina toiveina ja toiveikkuutena toivo on merkittävä tekijä yhteiskunnassa, taloudessa ja politiikassa. Taloudelliset investoinnit perustuvat myönteisiin odotuksiin siitä, että ne tuottavat enemmän kuin niihin on investoitu tulevaisuudessa. Ihmiset kouluttautuvat ja sivistävät itseään, koska he uskovat hyötyvänsä tästä tulevaisuudessa eri tavoilla. Poliittiset ohjelmat perustuvat toivoon siitä, että asioita voidaan tulevaisuudessa muuttaa politiikan keinoin. Toivon teema liittyykin läheisesti kansalaisuuteen, sillä oikeastaan aktiivisen kansalaisuuden edellytyksenä on se, että ihmisillä on toivoa siitä, että kansalaistoiminnalla voidaan vaikuttaa asioihin. Toivottomat ihmiset ovat myös passiivisia kansalaisia.

Toivolla on erityinen merkitys sosiaali- ja terveysaloilla, sillä sosiaalisten ja terveyteen liittyvien ongelmien ratkaiseminen edellyttää sitä, että palvelujen käyttäjillä on tai että heille kehittyy toivoa paremmasta tulevaisuudesta. Tämä asettaa myös odotuksia näiden toimialojen työntekijöiden toivolle, sillä jos heillä ei ole toivoa omassa (työ)elämässään, niin miten he voisivat herättää ja pitää yllä toivoa asiakkaissaan? Toivo on myös keskeinen tekijä näiden toimialojen kehittämisessä ja innovoinnissa, sillä mitä merkitystä kehittämisellä ja innovoinnilla on, ellei ihmisillä ole toivoa ideoidensa toteutumisesta?

Yksilöiden ja ryhmien reaalisilla toiveilla on erilaisia aikaperspektiivejä. Joululahjatoiveiden aikaperspektiivi loppuu joulukuun, mutta kouluttautumisella voidaan pyrkiä takaamaan hyvä työmarkkina-asema koko työuran ajaksi ja eläkesäästöjen tarkoituksen on turvata toimeentulo elämän loppuun asti. Erilaisten yhteiskunnallisten kokonaisuuksien aikaperspektiivi ylittää usein yksilöiden eliniän. Jos Euroopassa demokraattisen poliittisen järjestelmän luomisen alku sijoitetaan Ranskan suureen vallankumoukseen vuonna 1789, niin demokratisoitumiskehitys on nyt

jatkunut yli 200 vuotta, eikä se ole vielä päättynyt. Ajatus ihmisten perustavanlaatuisesti tasa-arvoisuudesta on ikivanha, mutta pyrkimykset tämän tasa-arvon toteuttamiseksi jatkuvat yhä.

Maailman mittakaavassa toivon reaalinen merkitys tulee mielenkiintoisella tavalla esille Moisin kirjassa tunteiden geopolitiikasta (Moisi 2010). Moisin kirjoittaa, että maailma jakautuu nykyisin alueisiin, joiden kehitystä leimaavat toivo, pelko ja nöyryytys. Nopeasti teollistuvilla ja vaurastuvilla alueilla vallitsee toiveikas ja tulevaisuuteen suuntautuva mieliala (esimerkiksi Intia, Kiina ja monet muut nopeasti kehittyvät maat). Monia maita, joiden väestön valtaosa on muslimeja vaivaa tunne ulkoisesta poliittisesta alistamisesta ja kyvyttömyydestä ratkaista sisäisiä sosioekonomisia ongelmia. Seurauksena on tunne nöyryytyksestä ja epätoivosta, joka on johtanut lisääntyvän väkivallan kierteeseen. Monia vanhastaan teollistuneiden maiden yhteiskuntia taas vaivaa tulevaisuuteen kohdistuva pelko. Ne eivät tiedä, miten niiden tulee käymään maailmantalouden ja -politiikan muutoksissa, mutta pelkäävät tulevaisuutta. Pelko voi johtaa huonosti harkittuihin poliittisiin ja taloudellisiin päätöksiin.

Se, että näissä nykyhetken kehitykseen liittyvissä kollektiivisissa tunteissa on kyse nimenomaan tulevaisuuteen suuntautuvista reaalista toiveista, eikä nykyhetken tilanteesta, tulee näkyviin siinä, että Moisin mukaan Marokossa ihmiset osoittavat suurempaan epäluottamusta omaan ja maansa tulevaisuuteen kuin Mumbaissa Intiassa, vaikka elintaso ja olosuhteet ovat Marokossa tällä hetkellä selvästi paremmat kuin Mumbaissa. Mumbaissa voimakas taloudellinen kehitys ja toivo sen jatkumisesta saa ihmiset suhtautumaan positiivisesti tulevaisuuteen; kun taas Marokossa maan nykytilanne ei anna aihetta tulevaisuuden uskolle edes sen hyväosaisen väestön parissa.

Yhteiskunnallisen ja taloudellisen edistyksen kannalta toivon yllä pitäminen on tärkeää, sillä toivo takaa sen, että ponnistelut arvokkaiden päämäärien hyväksi jatkuvat sukupolvesta toiseen. Etenkin kun puhutaan hyvin suurista kokonaisuuksista, kuten maailmanyhteiskunnan työmarkkinoiden toiminnasta, on tärkeää pi-

tää yllä pitkän aikavälin toivoa. On epärealistista olettaa, että yllä käsitellyt maailmanyhteiskunnan työmarkkinoihin liittyvät toivon ja huolen aiheet ratkaistaisiin seuraavien yhden tai kahden sukupolven elinaikana. Tästä syystä toivon periaatteen ylläpitäminen on tärkeää.

LÄHTEET

Bloch, Ernst 1986. The Principle of Hope. Vol. 1. Cambridge, MA: MIT Press.

Csikszentmihalyi, Mihaly 1996. Creativity. Flow and the Psychology of Discovery and Invention. New York: Harper Collins Publishers.

ILO (International Labour Organization) 2015. World Employment and Social Outlook. Trends 2015. Geneva: International Labour Organization. Saatavissa: <http://www.ilo.org>

Kasvio, Antti 2014. Kestävä työ ja hyvä elämä. Helsinki: Gaudeamus.

Kasvio, Antti & Nieminen, Ari 1999. Kilpailu työstä. Tutkimus globalisaatiosta, maailmanlaajuisesta työpaikkakilpailusta ja Suomen mahdollisuuksista. Tampere: Tampere University Press.

Moïsi, Dominique 2010. Geopolitics of Emotions. How Cultures of Fear, Humiliation, and Hope are Reshaping the World. New York: Anchor Books.

Nieminen, Ari 2005. Towards a European Society? Integration and Regulation of Capitalism. Department of Sociology, Research Reports No. 245. Helsinki: Helsinki University Printing House. Saatavilla: <http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosio/vk/nieminen/>